

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ותרועת מלך בן

הלכה

חיזק ראייה

פרשת בלק תשפ"ח

שנה כ"ז – קובץ כ"ז [תתקכ"ב]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת בלק

היזק ראייה

"מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (כ"ד ה').

"על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה" (רש"י).

א

במקור וגדר דין היזק ראייה

הנה בריש בבא בתרא נחלקו אמוראי בהיזק ראייה אם שמייה היזק או לאו שמייה היזק, ונחלקו בזה בביאור המשנה "השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע", דלמ"ד לאו שמייה היזק כונת המשנה לעצם החלוקה, ולמ"ד שמייה היזק כופין הם זא"ז לבנות כותל בין שתי החצרות.

והנה קי"ל להלכה דהיזק ראייה שמייה היזק כמבואר ברי"ף וברא"ש ריש ב"ב, וכ"ה ברמב"ם (פ"ב משכנים הי"ד) ובשו"ע (חו"מ סימן קנ"ז ס"א וסימן שע"ח סעיף ה').

ושני דינים מצינו בהיזק ראייה דמלבד מה שנחלקו בריש בבא בתרא אם שותף שחלק יכול לכפות על חבירו לבנות מחיצה משום היזק ראייה, אמרו עוד (ב"ב ב' ע"ב וב"מ ק"ז ע"א):

"דאמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה".

ופרש"י: "שלא יזיקנו בעין רעה".

ודין זה לא מדיני ממונות הוא ואין בה לא תביעה ולא תשלום אלא מדין האיסור שאסור לאדם להזיק חבירו ע"י ראיית העין.

ועוד מצינו מה שדרשו חז"ל מפרשת בלעם שאסור לפתוח פתח כנגד פתח, והוא שאמרו (ב"ב ס' ע"א) על הפסוק (במדבר כ"ד ב') "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו".

היזק ראייה

וז"ל הגמ' שם:

"מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה, אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה".

וגם הלכה זו נפסקה בשו"ע (סימן קנ"ד סעיף ג').

והנה שאני הלכה זו שאסור לפתוח פתח כנגד פתח משאר דיני היזק ראייה, ובעוד שלגבי דין היזק ראייה הכללי פסק השו"ע (סימן קנ"ד סעיף ג') דמהני חזקה ומחילה, ואף הרמ"א הסכים לזה למעשה אף שכתב שרבים חולקים וסברו דלא מהני, לגבי פתח נפסק (שם סעיף ג') דלא מהני חזקה וגם לא נתינת רשות, אלא שהרמ"א הביא י"א דבחלון נגד חלון מהני, עי"ש.

וטעם הדבר כתב הסמ"ע (שם סק"י) דבפתח כנגד פתח הוי איסור דאורייתא כדילפינן מפרשת בלעם, ואין במחילה להתיר איסור דאורייתא.

ושוב כתב הסמ"ע דלשיטת הרמ"ה שהביא הטור וגם הרמ"א דבחלון נגד חלון מהני מחילה אין זה תלוי אלא בקפידא והוא הדין דמהני מחילה בפתח כנגד פתח.

אך לולי דבריו היה מקום לומר דס"ל לרמ"ה דדוקא בפתח כנגד פתח לא מהני חזקה כיון דהוי איסור, ואין בחזקה ומחילה להתיר את האיסור, משא"כ בחלון נגד חלון דלא הוי דומיא דדברי בלעם שראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה. ולפי"ז נחלקו אם מדמינן חלון לפתח, או שמא אין לן בו אלא חידושו ואין ללמוד חלונות מפתחים.

ויש לעיין בזה בלשון הטור, דז"ל:

"וכתב הרמ"ה דאפילו חזקה לא מהניא ביה כיון דבאיסור עשאו ומיהו דוקא פתח כנגד פתח אבל חלון כנגד חלון דלא הוי כ"כ קפידא מהניא ביה חזקה".

הרי שכתב לחלק בין פתח לחלון משום דבחלון לא הוי קפידא כולי האי, ולכאורה זה ראייה לדברי הסמ"ע שאין הדבר תלוי אלא בקפידא, ואם בקפידא תליא מילתא אכן מסתבר כדברי הסמ"ע דגם בפתח מהני מחילה אם מוחל להדיא שהרי גילה דעתו שאינו מקפיד, אלא שעדיין יש לבעל דין לחלוק ולפרש דכיון דבחלון לא הוי קפידא

היזק ראייה

כולי האי לא ילפינן חלון מפתח, אבל בפתח כולי עלמא מודי דלא מהני מחילה כיון שבאיסור עשה.

אך באמת נראה טפי כהבנת הסמ"ע, וגם הנתיבות הביא דבריו (חידושים ס"ק י"ב), דבאמת אין כאן איסור גמור בגדרי איסורי תורה, שלא נאמרה בתורה איסור בדבר. אלא שלמדו מקללת בלעם שנהפכה לברכה שזה שבחן של ישראל שנוהרים מלפתוח פתח מול פתח, ולעולם משום שיש בכך פגיעה בצנעת הפרט ובקפידא תליא מילתא. אלא שלכו"ע חמורה הלכה זו משאר דיני היזק ראייה כמבואר.

ודו"ק בכל זה.

ב

ובביאור גדר הנזק דהיזק ראייה כתבו הרמב"ן והרשב"א (ב"ב נ"ט ע"א), דהוי משום עינא בישא או משום לישנא בישא או משום צניעותא, והוי ממש כגריה דיליה, ומשום כך אף למ"ד דבהרחקת נזקין על הניזק להרחיק את עצמו, צריך המזיק להרחיק נזקו ולא הניזק, דהוי ככל אדם המזיק עי"ש.

[וצ"ב במש"כ דהוי משום לישנא בישא, ונראה הכונה דכיון שדרכן של הבריות שהרואה את הנעשה בבית חברו דרכו לרגל ולספר, עצם הראיה נתפס כנזק משום תוצאתו, ודו"ק].

אך הסמ"ע (סימן שע"ח סק"ד) כתב דעיקר הנזק בכך שנמנע מחבירו להשתמש בחצירו ובביתו שימוש מלא וראוי מחשש שפלוגי רואה את מעשיו וממילא הוי כאילו מזיקו, ולפי דרכו נראה דבאמת מצד דיני נזיקין לא גרע מגרמא בנזיקין, אלא דמצד דיני שכנים היזק ראייה שמיה היזק וממילא יכול הוא לכפות על שכנו לבנות כותל, ועיין באבן האזל (פ"ב משכנים הט"ז) שהאריך בדרך זה עי"ש.

והנה ברמ"א (סימן קנ"ד סעיף ט"ז) הביא מחלוקת במי שפתח חלון בהיתר כי בינו ובין חצר חבירו עמד כותל, ושוב נפל הכותל האם צריך הוא לסתום חלונו כדי שלא יגרום היזק ראייה לחבירו, וכתב הרמ"א שיטת הי"א דכיון שפתח החלון בהיתר אינו צריך לסותמו כשנפל הכותל משום "דהיזק ראייה מיקרי היזק דממילא".

היזק ראייה

וביסוד הדברים נחלקו אם הוא כהיזק בידים וגירי דיליה וראית האדם הוא כזורק חץ, או דומה טפי למעין גרמא בעלמא, ואעפ"כ החמירו בו דהוי היזק.

ויש לפלפל בכל זה לפי שלשת הדרכים שכתבו הרמב"ן והרשב"א, וגם בדברי הסמ"ע, ואכמ"ל.

ודו"ק בכל זה.

ג

ביסוד גדר היזק ראייה וחיוב בנין הכותל

כתב הרא"ש (ב"ב סי' ב') דאף דאין חזקה בהיזק ראייה, אם מחל בפירוש על בניית הכותל מהני מחילתו, ולכן כאשר יש עדים שמחלו השותפין זה לזה על היזק ראייה שוב אין יכולין לחזור בהן, "אעפ"י שהאומר קרע כסותי ושבר כדי יכול לחזור בו ויתחייב חבירו בהיזקו אחר שחזר בו, שאני הכא דתביעת ממון יש ביניהן, שנתחייב כל אחד לחבירו לסייעו בבנין הכותל, והוא כמו שנתחייב לו מנה ומחל לו עליו שזכה במחילתו בלא קנין".

וכ"כ גם רבינו ירוחם (נתיב כ"ז ח"ג) והגהות מיימוניות (קושטא פ"ב משכנים) בשם הראב"ד, והובאו הדברים בב"י (סי' קנ"ז) ופסקם הרמ"א (בסי' קנ"ז א').

ובגדרה של מחילה זו נסתפקו ונתקשו האחרונים, ממ"נ, אם גדר המחילה היא על עצם היזק הראיה מה שייך בזה מחילה, הלא אין ענין המחילה נופל אלא במי שמוחל על שעבוד וזכות ממונית שיש לו ומה שייך מחילה בגדר איסורי, ואם המחילה מתייחסת לחיוב לבנות הכותל הלא חיוב זה מתחדש בכל שעה ושעה וסיבתה נמשכת ורציפה והיא היזק הראיה, וכעין פדיון הבן שכתבו התוס' בבכורות (מ"ט ע"ב ד"ה ודידיה) דחיובו מתחדש בכל שעה, ובחיוב כזה לא מהני מחילה כיון שסיבתו נמשכת ובכל שעה חל עליו חיוב חדש.

ונחלקו האחרונים בביאור שיטתו, ויסוד השאלה כנ"ל, האם המחילה מתייחסת להיזק ראייה וכיון שמחל על היזק ראייה ממילא אין חיוב בניית הכותל, או שמא אין המחילה על היזק הראיה אלא על בניית הכותל בלבד.

היזק ראייה

החזון איש (ב"ב סי' א' אות ט') כתב דודאי לא מהני מחילה על בניית הכותל, דכל זמן שיש היזק ראייה ממילא חייב לבנות כותל, אלא דמהני המחילה על עצם היזק הראייה, ואין זה דומה לקרע כסותי דלא מהני בו מחילה, דהתם משום דאין כאן זכיה כלשהי בשעת המחילה לא מהני, משא"כ בני"ד דבשעת המחילה זכה בזכות להשתמש בחצירו אף דאיכא שוב בשימוש היזק ראייה לשכינו והו"ל כאילו זכה בזכות מסויימת בחצר עצמו. אך לכאורה אין מובן איך יזכה אדם במה שהוא בעצם שלו ואיך מהני מחילת חבירו ליתן לו זכות בחצר של עצמו.

אמנם בסי' י"א (סוף אות ה') הוסיף החזו"א לבאר דהעושה בחצר עצמו שימוש המזיק חבירו "הוי כמשתמש ברשות חבירו, וכשחבירו נותן לו רשות לזה חשיב כמקנהו רשותו לשימוש העשן והריח ושייך בזה קנין", ולפי"ז מובן דשייך קנין ומחילה לאפשר לחבירו זכות זו. אמנם עדיין צ"ב מה שייך בזה גדר מחילה, דממ"נ, ברשות חבירו צריך הקנאה, וברשות עצמו הרי הוא מוחזק ועומד, ואולי יש להטעים דהו"ל כאילו לכל שכן יש זכות ברשות חבירו למנוע ממנו שימוש המזיקו, וע"י מחילה נפקע זכות זה שיש לו ברשות חבירו, וצ"ע.

אך מ"מ כל דרכו של החזו"א קשה מאד להעמיס בלשון הרא"ש, דלהדיא כתב הרא"ש דמהני מחילתו משום שנתחייב לו בבניית הכותל והוי כאילו חייב לו מנה ואין המחילה להיזק הראייה אלא מחילת החיוב הממוני.

ובחי' הגרשש"ק (ב"ב סי' א') כתב דאכן המחילה מתייחסת לחיוב בנין הכותל, אלא שנתקשה במה שתמה החזו"א דכיון דחיוב בניין הכותל יסודו בהיזק ראייה, והיזק זה הרי לא נמחל א"כ מה תועיל המחילה על בנין הכותל.

ויישב הגרשש"ק, דכיון דמה שישעבדוהו חכמים לבנין הכותל הוא לעולם על להבא [דההוה א"א לתקן], א"כ קיימת לשכן כבר עתה זכות השעבוד שלעתיד, ולפיכך כיון שמחל פקעו זכויותיו העתידיות.

והגרשש"ק (ב"ב סימן א') דימה הלכה דידן למה דמהני מחילה בכתובה אף שגם חיוב הכתובה מתחדש בכל שעה דסיבת החיוב בעצם האישות שבין איש לאשתו ולא משום מעשה הקידושין, "וע"כ הטעם דכיון דקנין אישיות בכלל גורם שיהי' זכות כתובה, והי' לה כבר מתחילת הקדושין זכות ושעבוד על הכתובה, נמצא דגם עבור הסבה האחרונה כבר הי' לה השעבוד, וכיון שמחלה אי אפשר שיתחדש חיוב חדש

היזק ראייה

דאם יתחדש חיוב יופקע ג"כ ע"י המחילה דמעיקרא, דגם זכות זה הי' לה כבר. וכמו כן הכא בכותל מה שעשו חכמים שעבוד לבנין הכותל הוא משום מניעת הפסד היזק ראי' דלהבא, דלשעת ההוא לא יתוקן מעולם ע"י הכותל, באופן דלפ"ז גם בשביל הסבה שתתחדש כבר היה לכל אחד שעבוד, וכיון שמחלו פקע זכותם גם בעתיד, דזכות העתיד כבר היה להם מכבר, כנלענ"ד.

ולענ"ד שאני חיוב כתובה, דאף שאכן חייב אדם בכתובת אשתו אף אם לא התחייב בדרכי הקנין ותקנת חכמים היא כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, מ"מ תיקנו שיהיה האדם מתחייב ויכתוב שטר כתובה לאשתו ויוסיף לה תוספת כתובה, ושוב הוי הכתובה ככל שאר חיובי הממון שהאדם מתחייב משעת הנישואין ומכח הנישואין ומשו"כ מהני מחילה, ואין זה דומה כלל למחילה על בניית הכותל.

וגם הקובץ שיעורים בריש ב"ב (אות א'-ה') נתקשה בזה, וכתב ליישב לפי דברי הר"ן בנדרים (כ"ד ע"א) בשם הרשב"א דלא מהני אמירת הריני כאילו התקבלתי אלא בתנאי שיתן, דבזה נחשב כאילו נתן, אבל בתנאי שלא תלך וכדו' לא שייך לומר דהו"ל כאילו לא הלכה, והר"ן חולק עליו דגם בתנאי שלא תלך מהני מחילה, דכל התנאי הוא רק אם יקפיד על קיומו. וכתב הקוב"ש דנחלקו ביסוד הבנת מחילה על תנאי, דלהר"ן משמעה דאינו מקפיד ועל זה לא התנה, ולהרשב"א הוא גדר מחילה. אלא דכיון שאין חיוב לקיים התנאי לא שייך בו מחילה אלא בתורת "כאילו התקבלתי", וכתב הקו"ש דכיון דיש מחילה דמהני משום דהו"ל כאילו קיבל, וא"כ ה"ה בני"ד דכשמוחל הוי כאילו שילם דמי הכותל דודאי נפטר אף מחיובו העתידי.

ולפי דרכו כתב לבאר מה שנחלקו הראשונים אם מהני מחילה בתשלומי כפרה, דהתוס' (בפסחים כ"ט ע"א ד"ה מאן ובכתובות ל' ע"ב ד"ה זר) כתבו דלא מהני מחילה בתשלומי תרומה כיון דלכפרה אתיא, אך הר"ש (בפ"ו מתרומות משנה א') דחה דבריהם והסיק דמהני מחילה אף בתשלומי כפרה, וביאר הקוב"ש דהר"ש נקט דמחילה הוי משום הריני כאילו התקבלתי ולכן מהני אף בכפרה כיון דהוי כאילו שילם, והתוס' סברו דלא הוי כקבלה עי"ש.

אך לפי דבריו סתר הרא"ש את דברי עצמו, דלגבי מחילה בתשלומי כפרה כתב שם כדברי התוס', הרי דס"ל דלא הוי כקבלה, ובסוגיא דהיזק ראייה הלא נקט דמהני

היזק ראייה

מחילה בבניית הכותל ולדברי הקו"ש הרי זה משום דהוי כקבלה, וע"כ דטעם אחר יש בפלוגתא זו אם מהני מחילה בדמי כפרה.

ונראה דנחלקו בסברא, אם יש גדר מסויים לתשלומים אלו בהיותם כפרה [דגדר הכפרה בתשלומין הוא דחייב לשלם משום שהוא חייב ולא משום שכנגדו זכאי לגבות חובו, ומשום כך מסתבר דלא מהני מחילה כיון שאין חיוב זה נובע מזכותו של המוחל אלא מחובתו של החייב, משא"כ בשאר חיובי תשלומין דזכות התובע היא זו המחייבת את החייב, ודו"ק], או שמא דינו ככל חיובי התשלום דמ"מ חיוב תשלומי ממון יש כאן, ופשוט.

אך כל עיקר הסברא דמחילה הוי כקבלה לענין גדרי הממון לענ"ד אין לו על מה לסמוך כלל, ונראה יותר דאין כונת הרשב"א לחדש גדר מסויים במחילה כלל, אלא דין בגדרי תנאי וקיומו, ויסוד דבריו דבתנאי ד"ליתן" נחשב ריצויו של המתנה כאילו קיבל ונתקיים התנאי כיון שכל ענין התנאי היה טובתו וריצויו, אבל בתנאי שלילי דע"מ שלא תלכי וכדו' לא מהני "כאילו" דמ"מ עברו על התנאי בפועל, והר"ן שם מביא מי שחולק דאף בתנאי דע"מ שלא תלכי מהני, דס"ל דאף תנאי זה אינו אלא טובת המתנה וריצויו, ואין כל זה ענין כלל לגדר המחילה הממונית, ואכמ"ל כאן.

ד

איסור וממון בחיוב בנין הכותל

והנראה בביאור דברי הרא"ש, בהקדם ביאור כל חיוב בניית הכותל משום היזק ראייה, דיש לעיין בחיוב זה האם יסודו מדין הרחקת הנזק וככל דיני הרחקת נזיקין דפרק לא יחפור, או שמא דין מסוים ומיוחד הוא ואין יסודו משום הרחקת המזיק.

ולכאורה נראה דע"כ אין זה משום הרחקת המזיק, דא"כ ראויה הלכה זו להיות נשנית בפרק לא יחפור שעוסק כולו בדיני הרחקת המזיק, ולא בפרק השותפין העוסק בדיני השכנים זכויותיהן וחובותיהן זל"ז.

אך מאידך נראה לכאורה, דאין חיוב בנין הכותל דין כללי מדיני שכנים, דא"כ היה ראוי שכל אחד ישתתף בבניית הכותל לפי חלקו היחסי בחצר, וכל שחלקו בחצר גדול יותר יתחייב להשתתף בהוצאות הכותל לפי חלקו וכמבואר בב"ב (דף ז' ע"ב) לגבי בית שער, וכיון דחזינן דבכותל דהיזק ראי' אין הדין כן אלא לעולם בונין את הכותל באמצע

היזק ראייה

ושניהם משתתפים בו בשוה וכמבואר בסי' קנ"ז סעיף ג' (ועיין מש"כ בהגהות הרש"ש בריש ב"ב), משמע דחייב זה אינו אלא משום הרחקת המזיק.

ומה שנראה בזה, דודאי תחילת החיוב גדר איסורי הוא משום היזק ראייה, אך סופו גדר ממוני בחיוב המוטל על השכנים, דעשו חכמים היזק ראייה כשאר עניני הנזק אף דבעצם אין כאן נזק ממשי כמו נזקי העשן והריח וכדו', מ"מ עשוהו כנזק גמור וחייבו בניית הכותל, אך אין כאן אלא תקנת חכמים, ואף שתחילת הלכה זו משום הנזק מ"מ הטילו חיוב זה על השכנים והוי ככל חיוב ממוני שהטילו על השכנים. תמצית הדבר, שורש החיוב משום היזק הראייה, ומשום כך הטילו חיוב זה על שני השכנים בשוה ולא לפי החלק היחסי של כל אחד, אך סוף החיוב חובת השכנים זה כלפי זה. ומשום כך נקבעה הלכה זו בפ"ק ולא בפ"ב.

ובדרך זה נראה לבאר את מחלוקת הראשונים שהביא הרא"ש (ב"ב פ"א סי' ה'), אם אחד השותפין רוצה לבנות בהוצא ודפנא בשטח שלו אם רשאי, שי"א דאף אם כונס בתוך שלו יכול חבריו למחות ולומר דכיון שאין המחיצה בר קיימא אינו רוצה לצעוק ולמחות בכל שעה שיפול, ודעת הרא"ש מסכמת ליי"א שיכול לבנות בשלו בכל מחיצה שירצה ואם יפול אח"כ "יש שופטים בארץ", ולא מצינו שהניזק יכול לכפות על המזיק באיזה אופן וענין יסלק היזקו.

ולכאן צ"ע על הי"א דיכול למחות, דטענת הרא"ש אלימתא, אלא נראה לפי המבואר דלאחר שתיקנו לחייבו בבניית הכותל, הוי זאת חיוב בפני עצמו לבנות כותל ולא רק חיוב לסלק את ההיזק ראייה, ושוב יכול כל צד לדרוש קיום חיוב זה כדרך שתקנו חכמים ולא בהוצא ודפנא בתוך חלקו, ונראה דאף מאן דפליג אינו חולק על שורש הדין דיש חוב ממוני לבנות כותל אלא דס"ל דלאחר שסילק את ההיזק ראייה בכל דרך שהוא שוב אין מצב המחייב בניית הכותל ודו"ק.

וזה גם ביאור שיטת הרמ"ה שהביא הנמוק"י דיכול למחות בחבירו הרוצה לבנות הוצא ודפנא בתוך שלו, כיון שלא יוכל לסמוך עליו ולתלות עליו דברים עי"ש, ולכאורה תמוה דהלא כל כותל זה לא נועד אלא למנוע היזק ראי' ולא לתליית חפצים ולסמיכה ומהי"ת ידרוש מחבירו כותל לשימושים אלו, וע"כ נראה כמבואר דס"ל לרמ"ה דלאחר שתיקנו לבנות כותל, שוב נתחייבו זל"ז בבניית כותל הראוי לכל דבר שבדרך כלל כותל משמש להם.

היזק ראייה

ומעתה יבוארו לפי"ז דברי הרא"ש דמועילה מחילה על חיוב בנין הכותל. דאף דתחלת התקנה משום היזק ראייה היא, מ"מ תקנו חיוב בנין כותל, ושוב הוי ככל שאר חיובי שכנים ושותפים שחלקו, וכמו שכל שאר גדרי ותנאי ממון שביניהם תלויים בקנין ובחלוקה והרי זה כאילו התחייבו זל"ז בשעת חלוקת השדה לבנות כותל, ואף שאין זה תלוי בהסכמתם כלל מ"מ חיוב זה בקנין תלוי ככל חיובי השותפין שחלקו ואינו מתחדש בכל שעה ושעה כפדיון הבן, ואתי שפיר דיש בזה גדר מחילה, כמו דמהני מחילה בכל חיובי הממון החלים על האדם מכח קניין והתחייבות, ודו"ק.

ה

היזק ראייה במרפסות וחצרות בימינו

והנה יש לעיין אם יש דין היזק ראייה במרפסות וחצרות פרטיים בזמן הזה, דבכל הראשונים מבואר דחצירות שבזמניהם שהיו לפני הבתים היו עושים בהם שימוש של צניעות, ועיין ברש"י בריש ב"ב ד"רוב תשמישן בחצר" ובהם קבעו שיש היזק ראייה, אבל במרפסות וחצרות שבזמנינו שאין עושים בהם שום שימוש צנוע אפשר דאין דין היזק ראייה כלל.

ולכאורה יש לדמות מרפסות שלנו לגינה שנחלקו בו הראשונים אם יש בה היזק ראייה, דהנה בריש ב"ב (ב' ע"א) רצו להוכיח ממה שאמרו "וכן בגינה" דהיזק ראייה שמיה היזק, ודחו דשאני גינה משום דר' אבא דאסור לאדם לעמוד בשדה חבירו כשהיא עומדת בקמותיה ומשום עינא בישא עי"ש.

ונחלקו הראשונים אם למסקנא אין בגינה משום היזק ראייה אלא משום עין הרע בלבד, או דאיכא ביה גם משום היזק ראייה, עי' בזה בר"ן (ג' ע"א) וברמ"ה (ד"ה ומקשינן).

והרמב"ם (פ"ב משכנים הל' ט"ז) נקט דאין כלל היזק ראייה בגינה ומשום כך לא צריך בה אלא כותל של י' טפחים שלא יהיה נתפס כגנב, והראב"ד השיגו דזה שיבוש גדול, אלא בעי' כותל ד"א.

ובמגדל עוז הביא ששאלו חכמי לונגל להרמב"ם דמן הסוגיא משמע דיש בגינה היזק ראייה, והשיבם הרמב"ם בזה"ל:

היזק ראייה

"זאת השאלה לא היתה לאנשים גדולים כמוכם לשאול אותה, וכי לא שאני בין היזק ראייה שהוא היזק גדול ודאי שיראה אדם חבירו בעת שהוא עומד ויושב ועושה צרכיו, ובין היזק ראייה שיראה קמת חבירו משום עינא בישא, שאלו דברי חסידות הם שלא יעיין בו בעין רעה, ואותו השינוי שינויא בעלמא הוא ואינו אליבא דהילכתא, דעיקר היזק ראייה בחצר מקום שבני אדם דרין אבל בגגות של חצירות א"צ ארבע אמות לפי שאין דרך בני אדם לדור בגגות, אלא במחיצת עשרה טפחים סגיא כי היכי דיהא נתפס עליו כגנב כו', ולעולם אין חוששין להיזק ראייה אלא משום בני אדם ובמקומות הקבוצין כחצירות, ואותן הדברים שנאמרו שם בגינה שינויי בעלמא ניהו".

אך לדעת הרשב"א בשו"ת (ח"ג סימן ק"פ) יש בה היזק ראייה, וז"ל השאלה שם:

"ראובן יש לו גן בביתו ופעמים הנשים עושות שם מלאכתן וכן אוכלין שם בקיץ לרוח היום, ויש לשכנים חלונות פתוחות על אותו גן זה ימים רבים, הודיענו אם יש להן חזקה אם לאו".

והרשב"א פסק שאכן יש בגן זה היזק ראייה ואין חזקה לה"ר עי"ש, וכ"כ במהרי"ט בח"א סימן קל"ב עי"ש.

הרי לן שנחלקו הראשונים אם יש היזק ראייה בגינה, ונראה דלשיטת הרמב"ם, כמבואר בתשובתו, הא דאין היזק ראייה בגינה היינו משום דאין הגינה מיועדת כלל לשימוש צנוע פרטי אלא לגידולי ירקות, אבל בגינות ומרפסות דידן אפשר דיש היזק ראייה אף לשיטתו, ולשיטת הרשב"א הדברים מפורשים דאף במקום שאוכלין בו לפעמים בקיץ יש היזק ראייה, ולשיטתו ברור דה"ה במרפסות שלנו.

ולו יהא ספק כבר כתב הרמב"ם (בפ"ט משכנים הי"ג) וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סימן קנ"ה ס"ג) דבספק נזקי שכנים אסור לעשות לכתחלה, וה"ה בני"ד, ואפשר דבני"ד גרע טפי כמבואר.

אמנם אם הנידון הוא לגבי חיוב כותל בזמנינו, לכאורה לא דמי לשם דחייב להמנע מתשמיש המזיק, אבל לא מצינו לחייבו בבניית כותל מספק דלענין זה ודאי הוא המוחזק.

ולמעשה נראה דיש להטיל על המזיק לעשות כל מחיצה כלשהי שאין בו הוצאה יתירה כגון פריסת בד או עשיית תריס כדי למנוע היזק ראייה.

היזק ראייה

ו

הסתרת נוף ואור בזמה"ז

והנה מבואר בב"ב (כ"ב ע"א) דמי שהוחזק חזקת אורה אין חברו יכול לסמוך כותל לחלונו אא"כ ירחיק ד"א, ושאני חזקת אורה מהיזק ראייה, דרק כשהחזיק בשימוש זה של אורה זכה בו וא"א לקפחו, אך כל עוד לא החזיק אין בידו למנוע מאחרים לסמוך כותל לחלונו, ובהג"מ (פ"ט משכנים ה"ט) ביאר דבהיזק ראייה הוי כמזיק ומשום כך לא צריך בו חזקה, משא"כ באורה. וכך ביאר הרשב"א בב"ב (י"ז ע"ב) "דבחלון, בעל החצר שבא לבנות אינו מזיק, אלא שלו הוא נוטל, וממילא הוא דנסתם אורו בפניו של בעל החלון", ומשום כך צריך חזקה.

ונחלקו הראשונים בחזקה זו אם צריך בו הסכמה מפורשת של השכנים וכעין כל חזקת ג"ש דלא מהני אא"כ יש עמה טענה, וזה דעת רבינו יונה והר"י מיגש שם, או שמא אף הסכמה שבשתיקה די בה, ושני הדעות הובאו בשו"ע (סימן קנ"ד ס"ז), והרמ"א כתב דראוי להורות דמהני חזקה זו אף ללא הסכמה מפורשת עי"ש. ועוד נחלקו בסימן קנ"ג ס"ב אם צריך דוקא ג' שנים או מיד הוי חזקה עי"ש.

ולענ"ד דבזמנינו שגרים בבתים משותפים לא צריך בזה ג' שנים, אלא סתמא דמילתא דכל מי שקונה דירה לפי תוכניות בניה בבית משותף כאילו הסכים ומחל לשכניו בכל מה שבנ"א מקפידים בו ומחזיקים בדירה למענו דע"מ כן נשתתפו.

ונפ"מ לענין טענות של הסתרת נוף ושימוש וכדו', טענות שלא מצינו להם מקור בחז"ל ובפוסקים, ולענ"ד אף שאין אדם יכול לעכב בעד אחרים לבנות בשלהם בטענות אלה, מ"מ בין דיירים בבית משותף גם טענות אלה יש בהם תוקף, דכיון דאנן סהדי שאדם הקונה בית מקפיד בזמנינו בעניינים אלו, אנן סהדי שע"מ כן נשתתפו ונשתעבדו זה לזה, וכל אחד מהשכנים מתחייב כלפי חברו לא לקפחו וכל שאין כאן מדת סדום, בידו למנוע מחבירו להסתיר לו נוף ושימוש וכדו'.

ובכל כעין זה אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות, וכל שהנזק של פלוני זניח והרווח של אלמוני גדול יש לדנו כמדת סדום, אך כל שהנזק ניכר ודרך להקפיד בו יש לדנו כחזקת אורה, ודו"ק כי קצרתי.

היזק ראייה

וכך ראוי להורות עוד מטעם אחר, דעפ"י רוב בונה שכן אחד בהרחבת דיוור באויר או בשטח שהם רכוש משותף של כל דיירי הבנין, ובודאי אין אדם חייב לוותר משלו ע"מ שחבירו יקפחו ויגזול ממנו את הנוף באור השמש, ודו"ק בכ"ז.

ז

חזקה בהיזק ראייה

הנה נחלקו הראשונים אם יש חזקה בהיזק ראייה ושתי הדעות הובאו בשו"ע סימן קנ"ד סעיף ז'. לדעת המחבר יש חזקה בהיזק ראייה, והרמ"א הסכים לדבריו אף שכתב שרבים חולקים עליו. ובשו"ת רעק"א (קמא סימן קנ"ב) כתב דהרמ"א לא הכריע אלא דהוי ספק וכיון שכבר החזיק הוי מוחזק, עי"ש.

אמנם בסעיף ג' כתב הרמ"א דאפילו אם מהני חזקה בהיזק ראייה, אין זה אלא בפותח חלון על חצר חבירו, אבל פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון לכו"ע לא מהני חזקה, ועוד הביא י"א דפתח כנגד פתח לא מהני אבל בחלון כנגד חלון מהני, עי"ש.

ובטעם הסוברים דלא מהני בזה חזקה כתב הסמ"ע (ס"ק י') בשם הטור דהוא משום דאין חזקה באיסור, וכיון דילפינן מקרא דוירא את ישראל שוכן לשבטיו ודרשו חז"ל (ב"ב ס' ע"א) שלא היו פתחיהן מכוונין זה כנגד זה, הוי מילי דאיסורא ולא מהני בזה חזקה, ולפי"ד כתב דאף מחילה מפורשת לא מהני ואף לא קנין. אך לפי השיטות דבחלון נגד חלון מהני חזקה, ע"כ דהאיסור בקפידה תליא, ומשו"ה בחלון נגד חלון דלא רגילי להקפיד כ"כ מהני בהו חזקה, א"כ קנין ומחילה מפורשים נמי מהני אפילו בפתח נגד פתח, עי"ש.

ומדברי הסמ"ע משמע דמחילה לא מהני כלל במה שיש בו איסור גמור, אלא ששתי השיטות שהביא הרמ"א נחלקו במהות האיסור, האם זה משום קפידת האדם, והוי איסור שבין אדם לחבירו ומהני ביה מחילה, או שמא עיקר האיסור הוי משום קדושת הבית וצניעות ולפי"ז לא מהני מחילה, כך נראה לכאורה ביאור דבריו.

ובחזון איש (ב"ב י"ב ד') כתב בזה דרך מחודשת, דבאמת מהני מחילה מצד הממוני, וכיון שמחל לחבירו את היזק הראייה, אף שיש בזה איסור, מהני מחילה לסלק כל תביעה ממונית. ומשום כך כתב החזון איש דאם מחל לחבירו ונתן לו רשות לפתוח חלון כנגד חלונו, מטילין גורל ביניהם מי יסתום חלונו ושניהם משתתפין בהוצאות

היזק ראייה

סתימת החלון, שהרי מן הצד הממוני יש קנין ומחילה ומצד האיסור מאי אולמא האי והאי, עי"ש.

ונתקשיתי בזה, דאם כל הסיבה דלא מהני חזקה בהיזק ראייה הוא משום האיסור ומשום צניעותא, מה תביעה יש לו לשכן עליו, ולמה לא יאמר לו לאו בעל דברים ידי את, דהלא לאו משום הנזק דעין רעה כופין אותו לסתום חלון, אלא משום הנהגת הצניעות. ולכאורה צ"ל דשני דינים יש בזה, גם נזק וגם איסור, ומחמת האיסור לא אמרינן דמדשתק מחל, וגם אין חזקה מועילה, דאי"צ למחות כיון שיש גם איסור, אך אם מחל על חלק הנזק ונשאר רק האיסור מהני מחילתו לצד הממון.

ולולי דברי החזו"א הוי אמינא דאף שלמדו מקללת בלעם יסוד זה דאסור לפתוח פתח כנגד פתח, מ"מ אין זה משום גדר דבין אדם למקום אלא הוי כאיסור שבין אדם לחבירו, ומובן לפי"ז דמחד זכאי הוא לתבוע שכינו, וגם יובן לדרך זו מה שנחלקו בחלון כנגד חלון אם מהני בו חזקה דיסוד האיסור הוי משום הנזק והצער הנגרם לחבירו ונמצא שחבירו הוא אכן בעל דברים, ואפשר דיכול למחול.

אך באמת נראה טפי מפשטות דברי חז"ל דאיסור זה לעשות פתח מול פתח אינו משום גדר נזיקין והיזק ראייה אלא משום גדר הצניעות והקדושה, שהרי דרשו זאת מן דברי השבח ששם הקב"ה בפיו של בלעם שיצא לקלל ונמצא מברך, ואם כל הענין אינו אלא משום היזק ראייה אין מובן כלל מה השבח הגדול במה שאין הם יורדין לחייו של זולתם, אלא ע"כ דאין אלא לשבחן של ישראל שנוהגים בקדושה יתירה ובצניעות מופלגת.

ולפי"ז נראה דכל ענין זה אינו גדר שבין אדם לחברו אלא מצוה שבין אדם למקום, והדרא קושיא לדוכתא למה הוי שכינו בעל דברים, ולכאורה הוי ככל דבר אסור שמוטל על הבית דין לכופ את כל בני ישראל על קיום המצוות, אך אין שכינו בעל דברים לתובעו בדין.

ובדברי הראשונים לגבי עיקר דין היזק ראייה מבואר לכאורה דאף אם לא מהני ביה חזקה ומחילה, אין זה אלא מצד האיסור, אבל מהני ביה מחילה לגבי הגדר הממוני וכדברי החזו"א.

היזק ראייה

וכך נראה גם מדברי הטור סימן קנ"ד שכתב דלא מהני חזקה בהיזק ראייה "כיון דודאי אסור למזיק להזיקו בראיה ואין אדם יכול ליזהר לעמוד כל היום בעצימת עינים על כרחך נאמר לזה סתום חלונך ואל תחטא תמיד".

וכע"ז הביא שם הבית יוסף בשם הרשב"א "אף הרמב"ן מודה להרי"ף שאין היזק ראייה חזקה, ויתר מכאן אמרו ז"ל שאפילו היה הניזוק מוחל וסובל אומרים לבעל החלון אסור לך זה לפי שבכל שעה שאתה מסתכל בו ומזיקו בראייתך אתה עובר. ואי אפשר לך לעולם לשמור עצמך מלהסתכל בו ונמצאת עובר".

הרי לן דמה דלא מהני חזקה ומחילה אינו אלא משום דאומרים לבעל החלון "סתום חלונך ואל תחטא תמיד", כי אי אפשר לו לעולם לשמור עצמו ונמצא עובר בחטא. הרי דלא משום זכות הניזוק באנו עליו אלא להצילו מן החטא.

וצריך לומר דמ"מ הוי הניזוק בעל דברים כיון דכל האיסור משום היזיקו הוא. וכע"ז מצאנו לגבי דין שמיטת כספים, דשיטת היראים דכל עוד לא מחל ולא השמיט המלוה יש שיעבוד כל השוה לשלם אלא שהלוה יכול לתבוע את המלוה בבי"ד להשמיט חובו, ועיין מש"כ בזה במנח"א גיטין (סימן נ"ט).

[ועיין עוד ביד רמ"ה (ב"ב דף ג' ודף נ"ט) שמבואר דאיכא בזה ב' טעמים, גם משום האיסור וגם משום דהוי כקוטרא ובה"כ, וכ"ה ברמב"ם שם פי"א, ובנמוק"י ריש ב"ב בשם תשו' הרי"ף מטעם קוטרא ובה"כ].

ותרועת מלך בו

ותרועת מלך בו

"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלקיו
עמו ותרועת מלך בו" (כ"ג כ"א).

"רגע כמימרא – וא"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת
כזאת ויש לומר היה אומר כלם והקב"ה הפכו ואמר מלך
כדכתיב (במדבר כג) ותרועת מלך בו ורבי אליהו היה מפרש
שאין צריך רק להתחיל קללתו באותו רגע תדע שהיה רוצה
להאריך בקללתו כדאיתא בחלק (סנהדרין דף קה:) מברכותיו
של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו" (תוס' עבו"ז ד' ע"ב).

הן גילו חז"ל שבכל יום כועס הקב"ה רגע כמימרא ובלעם ידע ברוח
נבואתו לכוון לאותו רגע כדי לקלל את ישראל (ברכות ז' ע"א, עבו"ז ד'
ע"ב). והקשו התוס' שם, וכי מה אפשר לומר ברגע כמימרא, ותירצו
שבלעם היה אומר תיבה אחת, כלם. ובעבו"ז הוסיפו התוס' לבאר
שהקב"ה לקח אותיות כלם והפכם למלך, והוא שכתוב ותרועת מלך בו,
עי"ש.

ומעודי תמהתי, וכי הקב"ה צריך להפוך אותיות הקללה כדי להתעלם
מקללת בלעם, וכי יש ממש בקללה נגד רצון ה', והלא אין קללה זו אף
לא כעפרא דארעא וכחרס הנשבר, ברצות ה' בברכת ישראל. ובודאי שיש
בזה רמז בפנימיות הענין מלבד היפוכי האותיות מכלם למלך.

ונראה בזה, דהן ידוע מה שכתבו רבותינו גדולי הדורות, המקובלים
והפילוסופים גם יחד, שהקב"ה ברא עולמו כדי לתת ביטוי למלכות
שמים, דהלא אין מלך בלא עם (רבינו בחיי בראשית ל"ח ל', במדבר כ"ב
ב' ובכד הקמח ערך ראש השנה עמוד פ"ב ע"ב) ואין מלך בלי צבא (רבינו
בחיי בראשית כ"ב י"ג ועיין עוד בפרקי דרבי אליעזר פרק י').

ובדרך זו ביארו המקובלים מה שידוע שהקב"ה ברא עולמו בעשר
ספירות, ועשר הספירות מחולקות לארבעת העולמות בענין הזה. כתר

ותרועת מלך בו

חכמה ובינה באצילות, חסת גבורה ותפארת לבריאה, נצח הוד ויסוד ליצירה וספירת המלכות בעולם העשיה. כי עולם העשיה שבו אנו חיים ופועלים ספירת המלכות היא שבו נגלית מלכות שמים ע"י עבדי ה' נאמניו משרתיו מקיימי מצוותיו הכופים את יצרם לעשות רצונו בלבב שלם.

וזו תכלית הבריאה כי חפץ הקב"ה שיהיה לו דירה בתחתונים (מדרש תנחומא בחקותי אות ג'), ותכלית זו נגלית ע"י בני ישראל עבדי ה' וצבאו.

ובזה יתבארו עומק דברי התוס' דכאשר בלעם הרשע מקלל כלם, עונה הקב"ה לעומתו, שוטה שבעולם, הלא אכלה את בני ישראל בטלה מלכות שמים וכל הבריאה תחזור לתהו ובהו, דהלא עולם העשיה ספירת מלכות הוא והקב"ה חפץ במלכות שמים, והוא שכתוב "ותרועת מלך בו", ופרש"י (שם) **ותרועת מלך בו לשון חיבה ורעות...** "וכן תרגם אונקלוס **"ושכינת מלכתון ביניהון"**. הקב"ה בחר בישראל ורוצה בהם באהבה להיות שכינתו שורה עליהם ומלכות שמים על כתפיהם. ולפיכך אי אפשר לכלותן כלל. וזה עומק הרמז שאותיות כלם אותיות מלך המה, ומשום מלכות שמים אי אפשר לכלותם.

וראה זה פלא, בתהלים קמ"ה בפרק תהלה לדוד שאין כמותו לחיבה ופרק זה נאמר על ידי כל ישראל שלש פעמים בכל יום ופסוקים מסודרים על סדר הא-ב, מצינו שלושה פסוקים שכל ענינם כבוד מלכות שמים בהתגלותו. **"כבוד מלכותך יאמרו, וגבורתך ידברו. להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו. מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור"**. ושלושה פסוקים אלה אותיות כלם הם, ורמז יש בזה דכנגד קללת כלם עומד כבוד מלכותו ית"ש.

ונראה עוד בדרך רמז, הלא שלש ברכות ברך בלעם הרשע את ישראל כמפורש בתורה, ופתיחת ברכות אלה כל"ם. **"כי מראש צורים אראנו" (כ"ג ט), "לא איש אל ויכזב" (שם י"ט), "מה טובו אהליך יעקב" (כ"ד ה).**

ותרועת מלך בו

ביקש בלעם לקלל את ישראל בכליון, והקב"ה הפך קללה לברכה
ואותיות כלם, נהפכו מקללה לברכה גדולה.

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו
והקב"ה מצילנו מידם.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

